

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ НАВЧАННЯ В УДОСКОНАЛЕННІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПОЛІТОЛОГІВ

У статті розглядається провідна роль інтерактивного навчання як одного із засобів формування комунікативних умінь і навичок майбутніх фахівців з політології. Автор подає практичні рекомендації щодо використання інтерактивних методів і прийомів навчання при вивченні української мови з урахуванням інноваційних тенденцій у системі університетської освіти.

Ключові слова: комунікативні вміння й навички, інтерактивні методи і прийоми, мовленнєва діяльність, говоріння, письмо.

В статье рассматривается ведущая роль интерактивного обучения как одного из средств формирования коммуникативных умений и навыков будущих специалистов по политологии. Автор полагает практические рекомендации использования интерактивных методов и приёмов обучения при изучении украинского языка с учётом инновационных технологий в системе университетского обучения.

Ключевые слова: коммуникативные умения и навыки, интерактивные методы и приёмы обучения, речевая деятельность, говорение, письмо.

The article is considered to be the leading interactive teaching role as one of the realization ways of forming communicative skills and abilities of would-be specialists in political science. The author provides practical recommendations concerning the usage of interactive methods and techniques of teaching of Ukrainian language considering innovative tendencies in the system of university education.

Key words: communicative skills and abilities, interactive methods and techniques, speech, speaking, writing.

Сучасна вища школа, як свідчать дослідження вчених, повинна вирішити подвійне завдання: сформувати професійні знання та вміння й підготувати студентів до виконання ними фахових функцій через розвиток у них соціальної компетентності, під якою розуміється «здатність вступати в комунікацію і співпрацювати, планувати, здійснювати вибір, приймати рішення, відповідати за його наслідки, регулювати конфлікти, підвищувати власну компетентність [7, с. 81]». Одним із напрямів модернізації системи вищої освіти, зокрема мовної, є впровадження нових методів і прийомів навчання, які, за словами О. Січкарук, найбільш природно моделювали зовнішнє соціальне оточення, вчили публічній комунікації, врешті-решт сприяли соціалізації людини та її вмінню раціонально й корисно діяти в суспільстві [7, с. 5]. Крім того, аналіз сучасних підходів до навчання рідної мови, серед яких виокремлюємо компетентнісний, когнітивно-комунікативний, професійно й особистісно орієнтований, дозволив виділити такі тенденції до підготовки фахівця: особлива увага до формування професійної компетентності; зростання частки самостійної навчальної діяльності студентів (запровадження кредитно-модульної сис-

теми); перехід до технологій, які в центрі уваги ставлять не тільки формування фахівця (що також є досить важливим), а й особистості студента; розвиток умінь професійної комунікації.

Це все забезпечує інтерактивне навчання, суть якого полягає у створенні комфортних умов навчання, де кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, а навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів. Головне, що такі методи й прийоми спрямовані на формування комунікативної компетентності, удосконаленні комунікативної поведінки особистості в різних ситуаціях міжособистісної взаємодії [8, с. 16]. А компетентність у спілкуванні, як стверджує Н. Морева, представляється в комунікативних уміннях і навичках, реалізованих через соціальні установки та досвід особистості в ситуаціях міжособистісного спілкування [3, с. 74], тому для вдосконалення комунікативних умінь і навичок ефективним є застосування інтерактивних методів і прийомів навчання.

Отже, **мета статті** полягає у висвітленні ролі інтерактивних методів і прийомів навчання в удос-

коналення продуктивних комунікативних умінь і навичок студентів-політологів.

Проблема використання інтерактивних методів навчання не є новою для української дидактики (елементи інтерактивного навчання знаходимо в роботах В. Сухомлинського), але найбільшого поширення вона знайшла наприкінці XX століття, коли традиційна організація освітнього процесу, орієнтованого на «рівень знання й розуміння, розвиток умінь слухати, записувати, конспектувати велику кількість інформації та вміння її відтворювати [6, с. 15]», уже не задовольняла потреби суспільства в підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Тому почався активний пошук інноваційних методів і прийомів, спрямованих на формування конкурентоспроможного фахівця. Нині вже складно знайти статтю, монографію, підручник з методики викладання, де б не було згадано про інтерактивне навчання і про необхідність введення такої форми роботи до навчального процесу. Відомі дослідження Л. Варзацької, Л. Кратасюк, О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Передерій, Т. Симоненко, В. Федорчука, А. Фасолі, А. Хуторського, що присвячено технології інтерактивного навчання в середній школі. Застосування інноваційних технологій у вищій школі розглянуті у дослідженнях А. Вербицького, В. Кукушина, В. Михайлюк, М. Новик, В. Олексенка, Ю. Реп'єва, О. Січкарук.

Серед основних вимог, що висувуються до сучасних фахівців, зокрема політологів, найбільш поширеними є такі: знання про всі компоненти й механізми роботи державної і політичної системи, володіння інформаційними технологіями та вміння й навички професійної комунікації. А оволодіння технологією професійної комунікації – це не лише засвоєння студентами певних мовних знань, умінь і навичок, а в першу чергу формування вмінь і навичок практичного користування мовою, розвитку вмінь спілкування на професійному рівні. Крім того, для майбутніх фахівців з політології досить важливим є доведений ученими факт, що мова має здатність активно впливати на політичні процеси – «спроможність понять, термінів, мовних зворотів бути знаряддям політичної мобілізації і потужним інформаційним ресурсом [5, с. 4]». Тому мова, за словами Н. і Л. Мухарьмових, уже розглядається не лише як інструмент опису тих або інших політичних явищ, але й як активний чинник впливу на політичні процеси [4, с. 44]. Отже, професійна діяльність політолога висуває високі вимоги до культури професійного спілкування, умінь орієнтуватися в численних комунікативних ситуаціях.

Щоб оцінити значення і місце інтерактивних методів і прийомів навчання, потрібно насамперед наголосити, що їх використання ставить за мету не розважати студентів (як часто сприймають самі студенти), а навчити їх використовувати набуті знання в нових ситуаціях, унаслідок чого відбувається накопичення соціального та професійного досвіду, вдосконалення вмінь і навичок професійної комунікації.

У науковій літературі послуговуються поняттями **активні та інтерактивні методи** навчання, які

деякі вчені пропонують розмежовувати, а інші розглядають як синонімічні. Так, зокрема, О. Пометун та О. Пироженко вважають, що методи інтерактивного навчання є різновидом активного навчання [6, с. 8]. Головна відмінність цих методів полягає в тому, що активні методи дають можливість постійного зворотного зв'язку викладача з кожним студентом, а під час застосування інтерактивних методів контроль викладача за процесом навчання опосередкований. До методів активного навчання вчені відносять самостійну роботу, проблемні та творчі завдання, до інтерактивних – моделювання життєвих ситуацій, рольові та ділові ігри, аналіз життєвих ситуацій та обставин.

Інші вчені, серед яких М. Буланова-Топоркова, Л. Варзацька, Л. Гейхман, Л. Кратасюк, О. Січкарук, Т. Симоненко, П. Щербань, у своїх роботах розглядають активні та інтерактивні методи як синонімічні, бо, за словами П. Щербаня, роблять кожного студента безпосереднім учасником навчального процесу [9, с. 4].

Хочемо відразу наголосити, що в методиці немає одностайної думки й щодо трактування поняття *інтерактивність*. Пропонують розглядати її як технологію навчання, як методи навчання або як форму, прийом, засіб тощо. На нашу думку, вони можуть виступати і методом, і прийомом навчання, і формою, що залежатиме від змісту, обсягу, характеру матеріалу та поставленого завдання.

Існує чимала кількість класифікацій інтерактивних методів навчання, серед яких: а) проблемні, дискусійні, ігрові (рольові та ділові ігри) та неігрові (аналіз конкретних ситуацій (case-study) та тренінг (Т. Симоненко); б) неімітаційні: проблемні лекції, семінари, тематичні дискусії, мозкову атаку, круглий стіл, стажування, та імітаційні: ігрові (розігрування ролей, ділові ігри, ігрове проектування) й неігрові (аналіз конкретних ситуацій, тренінг) (М. Новик); в) інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань (О. Пометун) та інші.

У своїй статті ми хочемо запропонувати використання інтерактивних методів і прийомів залежно від виду комунікативних умінь і навичок студентів. **Комунікативні вміння** будемо розглядати як уміння, засновані на ґрунтовній теоретичній і практичній підготовці (тобто теоретичних знаннях), що дає змогу творчо використовувати комунікативні знання й навички для передачі та обміну інформацією з урахуванням сфери, ситуації, мети, адресата процесу комунікації. Хочемо зазначити, що під теоретичними знаннями з мови ми розуміємо практично осмислену (тобто функціональну) інформацію, а отже, практично засвоєну, тобто знання розглядаємо не як об'єкт вивчення, а як засіб розвитку комунікативних умінь і навичок. Під **комунікативними навичками** майбутніх фахівців будемо розуміти автоматизовані дії з мовним матеріалом (фонетичним, лексичним, граматичним) як у процесі рецептивного мовлення (слухання, читання), так і продуктивного мовлення (говоріння, писання), що сприяють швид-

кому встановленню контакту в різних комунікативних ситуаціях.

Визначальним моментом розвитку комунікативних умінь і навичок виступає мовленнєва діяльність, яка забезпечує процеси сприйняття й породження тексту. Теорію *мовленнєвої діяльності* розробляли Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, А. Лурія, О. Шахнарович. До цієї проблеми зверталися лінгвісти й лінгводидакти І. Гальперін, О. Гойхман, О. Казарцева, М. Пентилюк, І. Синица, Л. Щерба та ін. Мовленнєву діяльність услід за І. Зимньою ми будемо розглядати як «активний, цілеспрямований мотивований предметний процес видачі й отримання сформульованої за допомогою мови думки, інформації, що спрямована на задоволення комунікативно-пізнавальних потреб людини в процесі спілкування [1, с. 72]». М. Пентилюк конкретизує сам процес видачі й отримання інформації, зазначаючи, що він спрямований на сприймання й розуміння мовлення або породження його в усній чи писемній формах [2, с. 34]. Учені виділяють рецептивні, що забезпечують прийом й переробку інформації (слухання й читання), та продуктивні, що орієнтовані на породження інформації (говоріння й письмо), види діяльності, тобто рецептивні та продуктивні види комунікативних умінь і навичок.

Процес розвитку комунікативних умінь і навичок студентів передбачає в першу чергу сприйняття й розуміння матеріалу під час лекцій та самостійної роботи з навчальним матеріалом, а процес продукування власних висловлювань відбувається вже після опрацювання цього матеріалу на практичних заняттях. Розвиток продуктивних комунікативних умінь і навичок передбачає творення власних усних (говоріння) та писемних (письмо) висловлювань.

Первинним продуктивним видом мовленнєвої діяльності, а отже, й формування комунікативних умінь і навичок, вважається **говоріння** – процес формування й формулювання думки в момент його висловлювання, у результаті якого людина висловлює власні думки або ретранслює чужі в усній формі.

Уміння говорити – одне з основних комунікативних умінь. Науковці (І. Зимня, О. Леонтьєв) відзначають, що формуванню цього вміння сприяє наявність певних здібностей – вербальна пам'ять, розвинені до автоматизму механізми миттєвого відбору потрібних мовних засобів, комунікабельність тощо. Тому на заняттях з української мови у вищій школі вдосконалення цих здібностей студентів є провідним напрямом у діяльності викладача. Найбільш сприятливим моментом для формування вміння професійної комунікації є створення ситуацій спілкування, максимально наближених до щоденних життєвих чи професійних.

Серед методів, що сприяють розвитку вміння і навичок професійної комунікації майбутніх політологів, можна використати метод «Коло ідей», спрямованого на розвиток умінь формулювати та обґрунтовувати свою думку під час професійної комунікації.

Коло ідей

Інструкція. Викладач зачитує уривок з доповіді І. Дзюби «Мова і гримаси суспільства»: «У ниніш-

ній складній ситуації державна мовна політика має поєднувати цілеспрямованість і рішучість з розсудливістю і навіть обережністю в засобах. Цей підхід полягає в поступовому створенні об'єктивних обставин, які робитимуть українську мову потрібною і престижною для всіх, а українську культуру – привабливою і конкурентоспроможною на всіх рівнях. Зробити це не просто з огляду на глибину зрусифікованості українського суспільства та могутню дію стихії подальшої русифікації. Тут науковці – політологи, культурологи, соціологи, історики – повинні запропонувати систему дій, витрунтувану на аналізі реальності й передбаченні перспектив».

Студенти повинні запропонувати якомога більше ідей, пов'язаних з нестабільністю мовної ситуації в Україні, та запропонувати шляхи вирішення цього питання, і стабілізацією мовної ситуації в Україні. У нагоді студентам може стати дослідження М. Степаненко, де він наводить такі чинники нестабільності мовної ситуації: 1) *статус державної (української) мови*; 2) *нав'язування концепції двох державних мов або державної (української) й офіційної (російської) мов, їх функціональний простір*; 3) *материкова українська мова й мова української діаспори*; 4) *соборність літературної мови*; 5) *уніфікована правописна система для всіх українців*; 6) *реформування нормативної бази літературної мови*.

Таке завдання дає можливість не тільки перевірити знання студентів, пов'язаних з вивченням програмового матеріалу «Мовне законодавство та мовна політика в Україні», а перш за все формує вміння оперувати цими знаннями під час вирішення професійних завдань.

У розвитку усних комунікативних умінь і навичок майбутніх фахівців з політології чільне місце відводиться ігровим активним методам. Гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду. У вищій школі активно впроваджується два види гри – ділова та рольова. *Ділова гра* – це метод навчання професійної комунікативної діяльності шляхом її моделювання, близького до реальних умов, з обов'язковим розвитком ситуації, що розв'язується у відповідності з характером рішень і дій. У діловій грі відбувається діалог на професійному рівні, зіткнення різних думок і позицій, взаємна критика гіпотез та пропозицій, завдяки чому відбувається корекція й удосконалення раніше сформованих комунікативних умінь і навичок. Ділова гра дає змогу ефективно поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю, що реалізує принцип зв'язку теорії з практикою.

На відміну від ділових ігор, що проводяться за певними правилами, рольові ігри передбачають лише наявність заданої ситуації спілкування й відповідний зміст ролей. Тому під рольовою грою розуміють імпровізоване розігрування заданої ситуації, що містить певну проблему. Крім того, під час проведення рольової гри основна увага приділяється аналізу міжособистісного спілкування, розглядається в єдності 3-х сторін – комунікативної, інтерактивної і перцептивної.

Виступ на мітингу

Інструкція. Студенти діляться на «партії» (групи 5-7 чоловік), які протягом 5-10 хвилин повинні визначити програму своєї партії, вибрати лідера. Ключовий момент виступу – мовна ситуація в Україні. Головне завдання лідера – представити свою партію та висунути аргументи щодо визначення статусу російської мови на території України.

Ця вправа не тільки перевіряє рівень сформованості професійно-комунікативних умінь і навичок (знання політичних партій, програм, лідерів та виступ з використанням фахової термінології перед аудиторією), а й дає можливість засвоїти основні поняття «національна мова», «державна мова», «офіційна мова», «регіональні мови» та вільно ними оперувати, визначити особливості публіцистичного стилю.

Взаємна презентація

Інструкція. Студенти діляться на пари і протягом 5-10 хвилин проводять взаємне інтерв'ю щодо біографії свого напарника (школа, громадські доручення, спортивні досягнення, хобі). Можна ускладнити завдання: один студент – кандидата в президенти України, інший – журналіст, який з'ясовує ключові питання його передвиборчої програми. На підставі отриманих відомостей інтерв'юер повинен скласти словесний портрет свого напарника, урахувавши найважливіші моменти його біографії або професійним цілей, та представити його аудиторії.

Як бачимо, за допомогою цього завдання одночасно перевіряється рівень як рецептивних (слухання), так і продуктивних видів мовленнєвої діяльності (говоріння).

На основі усного мовлення виникло **письмо** – система умовних лінійних (графічних) знаків, за допомогою яких передаються окремі складники

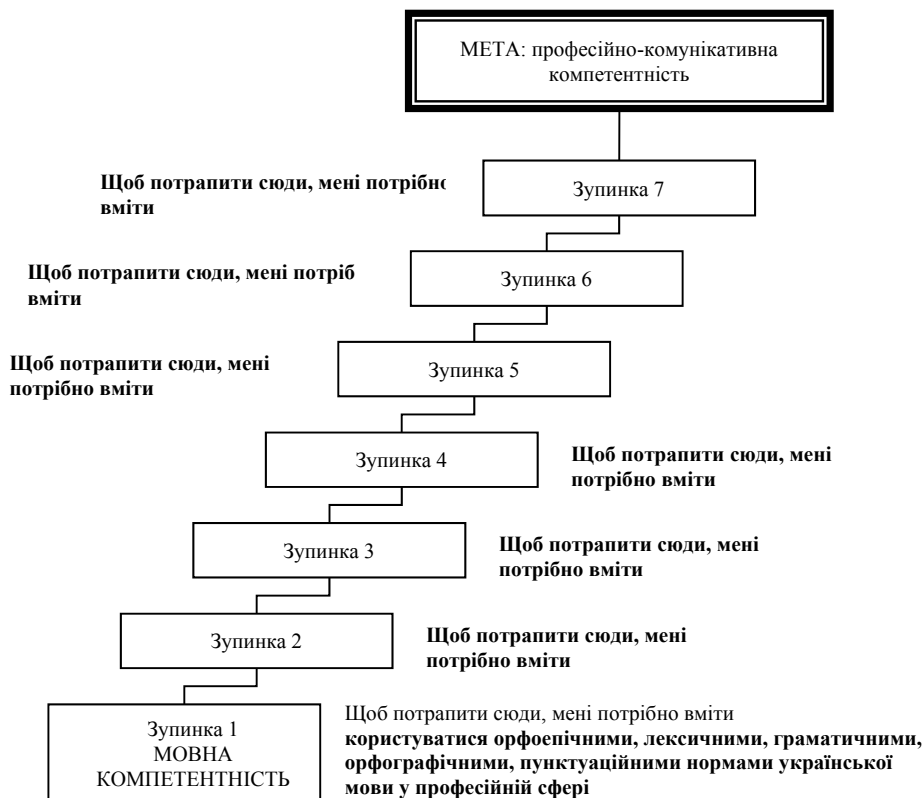
мови [Гончаренко, словник, с. 360], і процес висловлювання думок, таким чином, відбувається в **писемній** формі.

Серед інтерактивних методів, що сприяють удосконаленню вмінь продукувати усний твір, можна запропонувати «Карта моєї мети», «Незакінчене речення», «Павутинка дискусій». висловлювати

«Карта моєї мети»

Таке завдання доцільно проводити на самому початку вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для самоаналізу рівня знань, умінь і навичок з української мови, створення мотивації, визначення ролі володіння комунікативними вміннями і навичками для майбутньої професійної діяльності.

Інструкція. Для виконання цієї вправи необхідно підготувати й роздати кожному студентові кілька копій малюнка «Карта моєї мети». Ця карта допоможе скласти план досягнення своєї мети. Студенти повинні уявити, що мета – це місце, куди вони прагнуть прибути після здобуття вищої освіти. «Зупинки» на карті – це складові професійно-комунікативної компетентності. Студенти визначають місце, послідовність формування основних складових цієї компетентностей, перелік яких зазначений на картці (див. рис.). Головне завдання – визначити основні вміння й навички. Потім відбувається спочатку парне, далі колективне обговорення цих питань. Після цього кожний студент вносить зміни й доповнення до своєї «карти» та вирішує, якими комунікативними вміннями й навичками він володіє, а які потрібно буде розвивати. Копії карти зберігаються у викладача. На подальших заняттях вони можуть використовуватися для того, щоб позначити своє просування, коригувати або щось змінювати.

Карта моєї мети

Складові професійно-комунікативної компетентності: мовна, мовленнєва, термінологічна, предметна, прагматична, стратегічна, соціологічна.

Незакінчене речення

- Заповніть пропуски в тексті:
Правовий статус української як державної мови забезпечує ...
Поняття «державна мова» та «офіційна мова» потрібно розглядати як
Під регіональними мовами я розумію ...
Мова є дзеркалом національної ментальності, про це яскраво свідчать такі факти ...
Питання української мови завжди було питанням політичним, оскільки ...
- З поданих синтаксичних конструкцій змодельуйте варіанти ділового листування:
Прийміть щирі вітання...
Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України...

- Українська мова є одним з атрибутів державності.

Я згоден (на)

Я не згоден (на)

Висновок*: _____

- Спілкування й комунікації – поняття тотожні.

Я згоден (на)

Я не згоден (на)

Висновок*: _____

- Поняття «комунікативна компетентність» ширше за поняття «професійно-комунікативна компетентність».

Я згоден (на)

Я не згоден (на)

Висновок*: _____

* Висновок записується після прочитання запропонованих відповідей представником іншої групи, що буде свідченням уміння студентів викласти свою точку більш аргументовано.

Отже, пошук нових форм, методів, засобів організації навчально-мовного процесу у вищій школі надзвичайно актуальний і спрямований на врахування інтересів кожної особистості. Хочемо наголосити, що застосування інтерактивних методів і прийомів доречним є саме на етапі вдосконалення комунікативних умінь і навичок студентів, оскільки такі методи передбачають можливість перенесення раніше отриманих умінь, навичок і способів кому-

Надсилаємо Вам...

- Складіть короткий власний кодекс «Мовна поведінка під час дискусії», використовуючи запропоновані словосполучення.

Мовна поведінка – це ...

Дискусія – це ..., її метою є ...

Вона відрізняється від полеміки тим, що ...

Дискусія має можливість ...

Основним етапами підготовки дискусії є ...

Моїм завданням у дискусії є ...

Під час дискусії я маю право на ..., при цьому варто дотримуватися ...

Я ніколи не повинен ...

Отже, щоб оволодіти мистецтвом дискусії потрібно ...

Павутинка дискусії

Викладач спонукає студентів об'єднатися довільно в групи по 6-8 осіб. Пропонується визначити й письмово обґрунтувати свою точку зору за такою схемою:

кальний) формування як рецептивних, так і продуктивних умінь і навичок.

Перспективою подальшої наукової діяльності з проблеми розвитку комунікативних умінь і навичок

майбутніх фахівців є дослідження та впровадження інноваційних методів і прийомів навчання для вдосконалення рецептивних умінь і навичок професійної комунікації, до яких належать читання й письмо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И. А. Педагогическая мотивация / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
2. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горюшкіна та ін. ; за ред. М. І. Пентиліук]. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
3. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения : [учебное пособие для вузов] / Н. А. Морева. – М. : Просвещение, 2003. – 304 с.
4. Мухарямов Н. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина / Н. М. Мухарямов, Л. М. Мухарямова // Политическая наука. – 2002. – № 3. – С. 44–45.
5. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 315 с.
6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [навч.-метод. посіб.] / О. І. Пометун, Л. В. Піроженко ; [за ред. О. П. Пометун]. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
7. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : [навч.-метод. посіб.] / О. Січкарук. – К. : Таксон, 2006. – 88 с.
8. Соломка П. В. Социально-психологический тренинг как средство повышения компетентности политических лидеров в сфере общения / П. В. Соломка. – М. : Изд-во МААН, 2008. – 57 с.
9. Щербань П. М. Активні методи підготовки майбутніх учителів / П. М. Щербань. – К. : Товариство «Знання УРСР», 1988. – 48 с.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор;
Крутоголова О. В., к.пед.н., доцент.

© Денищич Т. А., 2011

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2011 р.